

Kap 65 : Mellankrigstid (VII) (1918-1939).

Mellankrigstiden arbetade Gustaf på att förbättra sitt skamfilade rykte. Det togs en otrolig mängd fotografier av honom i olika sport- & friluftssammanhang: Jakt, fiske, tennis, krocket & bilsport. Dessa kombinerades med publikfriande utspel som att han lågkonjunktoren 1932 erbjöd sig skära ned på apanaget. En mängd jubileer firades: 60-, 70-, 75- & 80-årsdagen. Det mesta som skrivits om Gustaf som person är från dessa & senare jubileer, 85- & 90-årsdagen.

I ämbetet fortsatte Gustaf ungefär som förr med in- & utländsk representation. Kronprinsen fick en mängd uppdrag i utlandet – som det tycks för att hålla honom borta från den svenska inrikespolitiken. Det parlamentariska läget var instabilt (15 regeringar 1918-1939) & Gustaf hade mycket att göra med tillsättningarna. Han höll sig informerad om utrikespolitiken & försökte undvika en nedrustning.

Jag betar av områdena ett i taget: Fritiden, ämbetet, populariteten & sprickorna i fasaden. Jag bortser från representationen & slottsförvaltningen. Gustafs släktrelationer, ett med tiden allt ömtåligare kapitel, redovisas inte här men i de övriga biografierna.

*

Gustafs politiker hade föga förståelse för den vikt Gustaf lade vid sin fritid, men den kom att bli en del av hans image. Jag utgår ifrån skrivierna 75-årsjubileet 1933 och bygger på med ytterligare information:

- Gustaf hade 1879 besökt England och lärt sig uppskatta lawntennis & krocket. Lawntennis hade få likheter med dagens tennis. Man slog lyror till varandra och det gällde att hålla bollen i spel så länge som möjligt. I Sverige spelade Gustaf först på provisoriska banor. 1896 grundade han Kronprinsens lawntennisklubb med sig själv som ordförande.

Jag lärde mig spelet under min Englandsvistelse [1879] och tyckte genast, att det var roligt. På landet utanför London, där jag bodde, fanns det en riktigt bra gräsbanan. Vi övade oss alltemellanåt, och jag kommer ihåg, att jag tyckte det var så mjukt och skönt att springa omkring på den gröna planen. Så småningom lärde jag mig slagen någorlunda men det var en mycket beskedlig tennis. Ibland hände det dock, att jag fick en smula skruv på bollarna, som gjorde sig bra på gräset. Vi spelade med racketar med långa skaft, men bollarna voro ungefär som nu. Vad som behövdes för spelet tog jag sedan med mig hem och så började vi även här.¹

Klubben växte till 198 medlemmar vilket krävde fler banor. År 1900 lät klubben bygga en tennispaviljong på Djurgården. 1904 arrangerade den t o m Europamästerskapen. Gustaf klarade sig i början bra under turneringarna men åldern och hans bristfälliga teknik tog med tiden ut sin rätt och han spelade med handikapp, i oldboy-klassen & dubbel eller mixed. Hans starkaste sida var positionsspel. 1927 trampade han på en boll, vrickade foten, ramlade baklänges & slog huvudet i golvet. Medspelarna drog foten rätt & väntade på att han skulle återfå medvetandet. Gustaf tog det därefter lugnare.

¹ Garell 1938: s. 20.

De andra spelarna var ofta högaktningfulla. Gustaf försökte bete sig så naturligt som han var kapabel till. Samvaron bestod i att han skämtade & berättade tennisanekdoter. Fjäsk & framfusighet tyckte han inte om och försökte någon prata politik reste han sig och gick. Det var svårt för omgivningen att komma på något vettigt att säga. Man fick vänja sig vid situationen. Den ende tennisspelare som Gustaf hade ett personligt förhållande till var ingenjören Pontus Qvarnström (1872-1918), 1905 gift med Gustafs guddotter Ingeborg Wallenberg.² Sista gången Gustaf spelade var under Rivieravistelsen 1947. Han gymnastiserade inte men fram till åtminstone 79 år var han tillräckligt vig för att lägga ena benet bakom nacken.³

Det var mycket fotografering av Gustaf i anslående poser & snygga kläder med en tennisracket i handen. Gustaf var en bra ”klädhängare” även om han som fotomodell var väl anorektisk (56 kilo!). Filmsekvenserna av Gustafs tennis ”förbättrades” genom att enstaka rutor klipptes bort så att hans slag föreföll kraftfullare än de var. Han hade en prissamling på 220 troféer. Även dessa ofta fotograferade. Gustafs familjära tillnamn är från denna period: Mr G (1921) & VeGurra (1939).

Krocket spelade Gustaf varhelst det fanns en gräsmatta: Solliden, Tullgarn, Särö. Det var ett sätt att sysselsätta gästerna.

- 1907-1950 var Gustaf ordförande i den kungliga jaktklubben, grundad av Karl XV 1863. Han var en skicklig skytt och ackumulerade under livstiden ett helt rum med troféer, 1104 stycken. Allt från tjäder, älg, vildsvin, rådjur & t o m en krokodil. Det mesta var från sekelskiftet då han fortfarande hade tid, men Gustaf jagade troféer fram till 1948. Rummet var beläget i övre delen av hans etagevåning, där han gav audienser. På vägen till audiensen måste besökaren passera ”biljardrummet”. Detta var i format 10*10*5.5 meter och väggarna var fullhängda – mest med rådjurshorn. Bland rådjurshornen fanns ett helpporträtt från 1919 av Gustaf i jaktkläder och bössa, en bronsbyst av honom från 1936 & en Karl XII-staty i ¾ format (130 cm). Rummet är väl så nära Gustafs självbild som det går att komma. En svensk Nimrod & krigarfurste i det lilla formatet.⁴ Hans jägmästare Lewenhaupt har beskrivit det som ett minnesrum.

Gustafs intensiva jaktintresse långt upp i åren har ofta påtalats. ”Den skapar en frizon där alla medverkande, hög som låg deltar i ett rollspel. Under en avgränsad tidsrymd upprättar aktörerna ett rum i vilket man framställer ett gammalt, traditionellt herrgårdsliv, förtätat i jakten och med en eller flera kungliga personer som centrala figurer. Jakten iscensätts enligt ett detaljerat manus, där de medverkande levandegör historia och tradition. Under säsongen far jägarna från ställe till ställe som ett resande teatersällskap och genomför sin rituella föreställning enligt sed och bruk. I herrgårdsjakt som erfarenhet och text berättar människor för sig själva om sig själva. Man kan tolka herrgårdsjakten som en historisk-romantisk tradition knuten till miljö och värderingar i en avgränsad samhällsgrupp. De medverkande spelar ut klasskillnader som inte accepteras annars.”⁵

- Förutom sina jaktvapnen, ett 15-tal studsare & hagelbössor, hade Gustaf även en mindre samling antika vapen – flintlås, dolkar m m. Gustaf var även mycket road av bilsport & tvingade sina chaufförer, omskolade kuskar, att köra fortare än de var

² Fontander 1999.

³ Vecko Journalen, okänt nummer. I: Prawitz 1943: s. 27. [Ecklesiastikminister Arthur Engberg.]

⁴ Nordenram m.fl. 2007.

⁵ Rundquist 2003: s. 59.

bekväma med. Liksom sin mor, även hon bilhabitué, var han känd för sina tillrop ”Fortare! Fortare!”. Från 1920 brukade han tillbringa några vårveckor i Nizza. Bagaget skickades per tåg och han själv tog bilen. Den 26 april 1922 blev han påkörd, men klarade sig med brutna revben.

- Gustaf hade en konstnärlig grundutbildning även om han saknade både håg & fallenhet. Den kom dock i vissa sammanhang väl till pass. Han samlade antikviteter, mest möbler, silversaker & porslin, som han köpte på auktioner genom ombud. Han ärvde också föräldrarna, hustrun & hertiginnan av Dalarnas samlingar. Det som har låtit mest tala om sig är hans broderande. Detta startade under konvalescensen efter hans magsårsoperation 1914 och växte med tiden till en hel verkstad.

När konungen började sy - det var väl nu nu för bortåt tjugo år sedan efter en påfrestande magoperation - sydde han med ullgarn på grov stramalj. Sedan dess har både smaken och handlaget utvecklats avsevärt. Nu syr kungen med finaste silke - han har en hel chiffong full med silke i alla spektrets färger. Varje nyans i sitt omslag låda efter låda. [Produktionen består av] tät, tät gobelängsöm i stil med gamla flamländska arbeten. Massor av färger i fina, väl avstämda schatteringar. Och det blir stora kuddar, stolsisar, eldskärmar, ja, hela möbler.

När ett nytt arbete skall uppsättas, få de två damer, som äro konungen behjälpliga med denna sömnad, en hel del huvudbry. Nya mönster skola uppfinnas, visserligen liknande gamla, men ändå litet omväxlande. Och så färgproblemet. Vanligtvis går man efter färgskalan på gamla gobelänger – mattgrönt, blekrött, olika nyanser i brunt, gult och vitt. Sannerligen finns det inte ett tiotal nyanser bara i vitt i denna silkeschiffonjé nere i drottningens lilla våning i sydöstra slottsflygeln. Där är nämligen syrummet beläget. Så gäller det att ordna upp det utvalda silket, så att kungen bekvämt kan finna den färg han önskar, Varje silkesdocka träs upp på ett stort vitt papper, färg efter färg, så att allt finns redo. Mönstret sys upp i grova drag med konturlinjer och så får kungen uttala sin dom eller gillande. Han nedlägger själv stort intresse både ifråga om mönster och färger. Man får ofta sy upp nya förslag, jämkas och modereras, innan kungen slutligen finner behag i det nya arbetet.

Vart dessa arbeten tar vägen... Ja, de flesta utdelas som gåvor inom kungliga familjen.⁶

- Liksom fadern stödde Gustaf medicinsk forskning genom avkastningen av jubileumsfonden till 70- & 80-årsdagen. 70-årsfonden gick till cancerforskning, sjukhusbyggnader & radiologisk utrustning. 80-årsfonden till forskning om invalidiserande folksjukdomar, främst barnförlamning & reumatism. Gustaf bestämde fondernas inriktning, men lade sig inte i detaljerna.
- Gustaf var inte road av läsning men väl av musik, mest operetter & klassisk musik förefaller det. Han hade en avsevärd skivsamling. Favoriten skall ha varit Schuberts ofullbordade. Han besökte inte biografen men hovet brukade se aktuella filmer på föreställningar i vita havet. Gustaf var särskilt road av pedagogiska skolfilmer som ”från ax till limpa”. Gustaf satt även åskådare vid kapplöpningar, seglingar, fotboll och vad som helst. Han spelade mycket auktionsbridge.

⁶ S. Kung Gustafs stora hobby. Vecko Journalen, 1933:24.

- Gustaf är föga känd för sin kulturgärning men han lät forskare få tillgång till Bernadottearkivet, vilket resulterade i tre omfattande kungabiografier: Torvald T:son Höjer's om Karl XIV Johan; Anders Lundebeck & Karl Hildebrand's om honom själv.

* * *

Svenskt biografiskt lexikon sammanfattar Gustafs ämbetsroll:

Efter kriget växte G alltmer in i sin roll som statschef i en parlamentarisk demokrati. Vid 1920-talets täta ministärskiften fungerade han som opartisk medlare, och i inrikespolitiken lät han majoriteten råda. För utrikespolitiken bevarade han emellertid sitt livliga intresse och engagerade sig personligen för ett vidgat nordiskt samarbete. Hans samtal med Mannerheim 1922 om sv-finsk försvarssamverkan vittnar om stor framsynhet och om en klar uppfattning om de hårda realiteterna.

Den enda fråga som medförde allvarliga meningsbrytningar mellan G och hans statsråd var betecknande nog försvarsfrågan. Redan 1921 försäkrade han sig om Brantings stöd, därest den nye försvarsministern P A Hansson ville driva en radikal avrustningspolitik. Inför nedrustningsbeslutet 1925 reagerade han häftigt och övervägde att vägra sanktion och upplösa riksdagen. Då högerledningen inte ansåg sig kunna stödja honom, måste G resignera och avstod även efter påtryckningar från att diktera en protest. Men hans bitterhet över denna »farliga felbedömning» kom till uttryck i flera uppseendeväckande tal till indragna regementen. Eljest kom G att alltmer stå över de politiska striderna, och med stigande ålder fick han i hög grad del av den popularitet han aldrig jagat efter. På åttiöårsdagen — då han visade sin spänstighet genom att rida i galopp över Gärdet — hyllades han som »folkkonung och fredskonung».⁷

Ur Gustafs perspektiv innebar det parlamentariska systemet att han inte längre valde en regeringschef för att han själv hade förtroende för personen utan för att han tvingades välja någon som tillfredsställde riksdagsmajoriteten. Men att regeringschefen var socialdemokrat behövde i början inte betyda att statsråden eller deras politik var det. De övriga kunde i början vara ämbetsmän eller politiker från ett annat parti. Det var en följd av förhandlingssituationen vid minoritetsparlamentarismen. Gustaf tycks konsekvent ha arbetat för att dämpa tidens politiska motsättningar genom att insistera på »opolitiska» eller »balanserade» koalitionsministärer och ställa krav på deras agenda.⁸ Detta uppfattades som positivt men var i realiteten en fortsättning av faderns tvåkammarparlamentarism. 1920-talet beskrivs bäst som en övergångstid.

1918 års parlamentarism – med statsministern som »vicekung» och rådgivarna som partiombud – passade dåligt in på 1809 års idéer. Statsministern utövade, enligt §§ 106 & 107 i författningen, en form av ministerstyre. Gustaf V lade sig därför till med den udda vanan att inför vissa regeringsbeslut – formellt hans egna – protestera muntligt eller reservera sig till protokollet. Styrkeförhållandet kung-statsråd hade på 100 år vänts upp och ned. Kungen hade blivit »sina rådgivares rådgivare».

Själva arbetssituationen beskrevs 1928 så här:

⁷ Holm 1967.

⁸ Gerdner 1946 & 1954; Håstad 1947: s. 372.

Under konung Gustafs regeringstid ha ärendena vuxit ut till en omfattning [5-700 ärenden per vecka] som, praktiskt taget, omöjliggör ett konseljförfarande i den gamla stilen. Det sätt som konungens handläggning av regeringsärendena som under senaste tider utvecklats torde också vara det för nutida förhållanden mest rationella. Den princip i fråga som konungen och statsrådets samarbete som tillämpades under den Edénska ministärens tid [och fortsatte under socialdemokratin] karakteriserades därav att regeringen före konseljerna satte konungen in i alla viktigare regeringsärenden. När ärenden av sådan beskaffenhet förestode till avgörande hade vederbörande regeringsmedlem företrädare för konungen och redogjorde för ärendets innebörd samt det beslut som ifrågasattes. Därvid kunde konungens mening inhämtas på förhand, så att överläggningar om dessa ärenden i konseljen icke behövde förekomma. Konseljen blev i dessa mål snarast en registrering av redan utformade beslut, och därigenom möjliggjordes att själva konseljerna bleve drägligt många.

...

Och härmed är jag inne på det grannliga spörsmålet om kung Gustafs reella roll i riksstyrelsen. Föreställningen om konungen som en tom dekorationsfigur äger föga grund i verkligheten. Kung Gustaf tar med intresse del av alla ärenden som framläggas för honom. Naturligtvis kan det ej bli tal om att besvara konungen med en föredragning i detalj av alla de tusen småärenden som passerar konseljen. Här måste av praktiska skäl handläggningen bli mera formell. Men viktigare ärenden följer han gärna med uppmärksamhet.

...

I alla sina göranden framträdde konungen gentemot regeringen såsom strängt konstitutionell. Därav följer icke, såsom en och annan synes föreställa sig, att han meningar blevo utan betydelse för ärendenas avgörande. Där förhållandet mellan en konstitutionell monark och hans rådgivare är sunt blir det de goda sakskälen som till sist fälla utslaget. Företräder monarken i en fråga den sakligt bäst grundade meningen, blir detta icke utan inflytande på frågans utgång.

Det finns en grupp av regeringsärenden som kung Gustaf detaljerat följer, nämligen utrikesärendena, Varenda depesch som anländer till utrikesdepartementet överlämnas till honom, och erfarenheten ger vid handen att han ingående studerar dem. Den regering jag [1917-1919 i egenskap av socialdemokrat] tillhörde torde också med tacksamhet vilja vitsorda att riksstyrelsen många gånger i dåvarande brydsamma tidsläge hade den största nytta av konungens erfarenhet och goda omdöme i utrikespolitiska frågor ävensom av hans personliga förbindelser utåt.⁹

Den mesta av Gustafs tid gick dock åt till tidningsläsning, audienser, korrespondens, representation & militära inspektioner. Under vintermånaderna kunde vem som helst varje tisdag gå upp till slottet för att träffa honom. Namnet antecknades i en bok & man satte sig i ett väntrum. Det var så t ex Kurt Haijby kom att träffa honom.¹⁰ 1926 avsåde han sig chefskapet för svenska marinen för att koncentrera sig på armén. 1939 slutade han med audienserna.

* * *

Det finns många såväl positiva som negativa omdömen om Gustaf. De positiva först:

Diplomaten & författaren/debattören Rütger Essén (1890-1972)

⁹ Värner Rydén. Konungen och hans rådgivare. Dagens Nyheter, 1928-06-10, sida 2,35.

¹⁰ Finn. En dag som kung. Dagens Nyheter, 1924-03-16, söndagsbilagan: ss. 1,7.

Konung Gustaf V var son av en nyktrare och sakligare tid [än sin far], men skillnaden mellan den femte och den fjärde monarken av huset Bernadotte var icke endast en generationsskillnad. Konung Gustaf V ville mer vara än synas och hade överhuvud en helt annan syn på världen än Oscar II. Han var en illusionsfri man med stark plikt-känsla, genomskådande skenet, föga tillgänglig för smicker, föga känslig för flärd och prål, personligen blygsam, med sinne för humor samt med säker instinkt för personligheters värde och för politiska fakta. Däremot saknade han faderns litterära bildning och briljanta konversationstalang samt hans charmerande, om än stundom något teatraliska uppträdande.¹¹

Upptäcktsresanden & författaren/debattören Sven Hedin (1865-1952)

Han har, i motsats till många andra, aldrig varit rädd och har alltid stått för sina ord och handlingar även om läget totalt förändrats och han på grund därav kunnat missförstås. Historien bevarar minnet av många ädla och rättänkande män begåvade med sällsynta karaktärsegenskaper. Under det tidsskede, från vilket jag själv gömmer så många hågkomster, har jag icke träffat någon, som i detta hänseende kunnat tävla med konung Gustaf. De egenskaper jag hos konungen beundrar mest äro i främsta rummet hans personliga mod, hans i alla skiften rakryggade och manliga hållning, hans djärvhet och lugn i de mest kritiska situationer och hans absoluta frihet från överdrivna försiktighetsmått, rädsla eller feghet. Han ryggar icke tillbaka för en riskabel handling av fruktan för den eventuella konsekvensen - för honom räcker det med övertygelsen att handla rätt och att göra och säga det om han anser vara bäst för Fosterlandet och värdigt hans eget ansvar och hans plikt. Intet har någonsin kunnat bringa honom ur fattningen och även i mycket påfrestande situationer, båd i inrikes- och utrikespolitiska frågor, har han varit den fasta klippan, den både andligen och lekamligen högresta gestalt som genom sitt orubbliga lugn ingivit sina rådgivare den tillförsikt och känsla av säkerhet vilken de till äventyrs saknat hos sig själva.

Ödmjukhet inför Gud och anspråkslöshet inför människor äro också egenskaper utmärkande för vår konung [liksom] hans orubbliga vänfasthet. Har man en gång vunnit hans förtroende och vänskap kan man vara förvissad om att han aldrig sviker - vad som än må hända. Ett drag som hos andra människor är så vanligt, förtalet, saknas fullständigt hos konungen. Han tål helt enkelt inte att i hans närvaro något ont eller nedsättande yttras om en frånvarande. Han tar då ögonblickligen den frånvarandes försvar.¹²

Juristen & statsrådet Nils Quensel (1894-1971).

Jag fann snart [1936-1950] att det var lätt att tala, även att diskutera med honom. Han var alltid enkel och naturlig, gick rakt på sak och talade utan omsvep. Han tog emot invändningar på ett sätt, som från samtalen bannlyste varje spår av tvång eller frestelse till bristande öppenhet. ... Ej ett ögonblick glömde man att man befann sig inför konungen, men ändock var huvudintrycket att han var den ansvars-kännande landsfadern och den faderlige vännen. En mera flärdlös, saklig och rättrådig man än kung Gustaf tror jag ej man kan finna. Hans snabba uppfattning och sinne för det som var väsentligt gjorde varje föredragning, även av de mest komplicerade frågor, till ett nöje.¹³

Ämbetsmannen & politikern Torsten Nothin (1884-1972) (socialdemokrat).

¹¹ Essén 1933c: ss. 182-183.

¹² Hedin 1950: del 2, s. 28.

¹³ Quensel 1973: s. 289.

Av skilda författare har vitsordats, att konungen ägde naturlighet och värdighet. Det har sagts om honom att han verkade konung utan att sträva efter att vara det. På dessa omdömen finnes ej anledning att jämka.

Däremot är det svårare att i detalj precisera de olika sidor hos honom, som sammantagna gav detta intryck.

En länge sedan avliden skarpsynt människokännare, v. häradshövdingen Marcus Wallenberg, som känt konungen sedan mycket lång tid tillbaka, sammanfattade vid ett samtal med mig sin uppfattning i orden : »Han har takt».

Han ägde takt och detta tog sig uttryck i en mängd, av flertalet knappast uppmärksammade detaljer. Sålunda var han ytterligt noga att ej framhålla någon särskilt och att ej heller sätta någon tillbaka. Därest fråga var om en utmärkelse eller ett offentligt erkännande, övervägde konungen alltid noga om åtgärden kunde skapa ett »prejudikat» eller om någon annan kunde ha samma anspråk att bli ihågkommen. Men även i det dagliga livet var han lika aktpågivande. Hur många gånger såg jag ej när han vid sitt inträde till ett samlat middagssällskap dröjde bråkdelen av en sekund vid dörren för att med sin på senare år allt mera slocknande blick uppfånga var de olika gästerna stod, så att han skulle kunna hälsa på dem i den ordning som alla fann naturlig. Och när han skämtade skedde det på ett godmodigt sätt, som ej kunde såra någon. »Men så stig då upp ur gropen, Garvis», sade han en gång, när han skulle hälsa på ett svenskt landslag i fotboll och fick böja sig särskilt långt ned mot den kortvuxne, uppstramade fotbollsidolen.

Men omdömet »takt» var ingalunda uttömmande. Han ägde åtskilligt därutöver. Han hade ett utpräglat sinne för fair play och fordrade, utan prutmän, renhårighet tillbaka. Hans frågor var ärliga och ett ärligt svar ville han ha på dem, ej insmickrande eller undvikande. Ej heller tålde han förklenande omdömen om frånvarande. Om ett sådant fälldes, fick den skyldige omedelbart en reprimand.

Han hade en utpräglad rättskänsla [och] under sin krafts dagar ett osedvanligt minne för händelser och för personer. Boksynt var han icke [men] han hade stor förmåga att skilja stort från smått samt älskade icke petitesser. Långa utläggningar tyckte han [dock] icke om.

Huruvida konungen hade några vad man i dagligt tal kallar närmare personliga vänner vet jag ej. Jag tror knappast att så var förhållandet, i varje fall ej sedan ett par med honom mera jämnåriga personer i hans hovkrets avlidit.¹⁴

Författaren & journalisten Ludvig Nordström (1882-1942)

Vår tid erbjuder det bisarra skådespelet, att de folkvalda statscheferna utöva konungslig makt, medan arv-konungarna sakna verkligt politiskt inflytande. Konungens uppgift i världens kvarlevande monarkier har, under demokratiens välde, blivit något annat än en politisk. Den har blivit av moralisk, av psykologisk, av andlig art. Det var icke svårt att vara monark under enväldets dagar. Ur moralisk synpunkt. Då lågo svårigheterna på de utrikespolitiska och militära områdena. Nu ligger konungaämbetets problem på det rent mänskliga området. Har man i allmänhet klargjort för sig, hur pass mycket av självövertinnelse, av inre och yttre anpassning, av god vilja och av osjälvisk vidsyn en man måste prestera för att, född till befallande herre och konung, kunna acceptera ställningen som endast främst bland ämbetsmän i en genomförd demokratisk stat? Att lyda folkviljan och ändå stå över den såsom självmedveten symbol för rikets historiska kontinuitet? Att underordna alla känslor, eventuellt affekter, under ett omutligt pliktkrav? Att samarbeta med folkets valda ombud ur de mest skilda kretsar, av de mest skiftande bildningsgrader? Att inför dem

¹⁴ Nothin 1955: ss. 311-312.

alla representera det sammanhållande historiska över ögonblickets stormar och samtidigt vara symbolen för det mänskliga i nuet och kunna känna, tänka och handla som människa bland alla dessa skiftande människor?

Dessa problem ha varit Sveriges nuvarande konungs livsproblem. Det har vittnats av hans medarbetare i riksstyrelsen, att han löst dem på ett beundransvärt sätt. ... Han har blivit mera Mr G. än Hans Majestät. Och ett faktum är, att han på alla bilder i uniform förefaller liksom besvärad, medan han i sportkostym framträder levande, därför att man vet, hur han trivs.¹⁵

[D v s Gustaf var inte bara maktlös efter övergången till parlamentarismen. Han *trivdes* dessutom med det. Också ett sätt att kvadrera cirkeln. Det är nog signifikativt att även Karl XV:s biografier denna tid, t ex av Carl Hallendorff, skrevs om i samma anda – att kung & folk levde i harmoni. Men det gick för Gustaf som för Karl XV. Båda pådyvlades retroaktivt ett omfattande ”folkligt” sexualliv.]

Per Albin Hansson (1885-1946) (Socialdemokratisk partiledare)

Naturligtvis är kung Gustaf en konservativ man, men konservatism är ett ont endast när den brister i vilja att förstå, anpassa sig och förmedla. Sådan är emellertid inte kung Gustafs konservatism som är genomsyrad av förståelse, hänsyn och tolerans. Han är en demokratisk kung – visserligen inte till sin politiska åskådning men till sin personliga läggning. Kung Gustaf har som konstitutionell monark inte bara accepterat att riket skall styras av folkviljan. Han har också aktivt arbetat för majoritetsregeringar i den demokratiska parlamentarismens anda. Rotad i en tid så olik vår, har han vuxit samman med det nya på ett sätt som förskaffat honom allmän popularitet.¹⁶

Diverse anekdoter 1943

Inför Gustafs 85-årsdag gjorde Stockholms-Tidningen en appell om kungaminnen. Dessa och andra anekdoter publicerades av Prawitz (1943). Merparten är sådana där folket gör sig löjligt genom fjäsk, brist på etikett eller överdriven etikett och Gustaf undanber sig sådant, är överseende, avlossar ett torroligt skämt eller vinner sympatier genom att på något annat sätt avvika från förväntningarna om ett högdraget beteende. Ett exempel:

Här är gubben!

För fem år sedan hände det i oktober under en kunglig älgjakt att kungen som hade drevkarlar med sig, för en stund kom bort från sällskapet. En av karlarna blev orolig och sade litet vanvördigt:

- Var har gubben blivit av, tro?

Men sen rodnade han ända upp över öronen när kungen, som ej var längre borta än han hörde detta, stack fram huvudet och svarade:

- Här är gubben!

Efter den episoden blev drevkarlen rojalist för livet.

A. L., Smål. Burseryd¹⁷

*

¹⁵ Ludvig Nordström. Han som skapat en ny kunga-typ. Vecko Journalen, 1933:24.

¹⁶ Hansson 1938. [Kraftigt förkortad.]

¹⁷ Prawitz 1943: s. 32.

De negativa omdömena är från borggårdskrisen. Jag citerar de omdömen som letat sig in i biografierna & krönikorna. Författarnas källor anges i den mån det gått att identifiera dem:

- Först ut med kritiken var Lars Elgklou (1978) som citerade ur Hugo Hamiltons (1955) dagbok: ”Att lägga puzzle, slanta gäddor och spela bridge till mellan 1-2 på natten, och dag ut och dag in, är dock ej ett liv för en kung. ... Om vi icke bragt allvarligare saker på tal någon gång, skulle konversationen aldrig höjt sig över det torftigaste kallprat.” Elgklou var även allmänt negativ mot Gustafs agerande under borggårdskrisen & att han låtit sig påverkas i tyskvänlig riktning av sin hustru Victoria.
- Åke Ohlmarks biografi (1983) innehöll en mängd citat ur Karl Staaffs dagbok, förmodligen tagna ur Leif Kihlbergs Staaff-biografi, om det sedan 1906 dåliga förhållandet mellan Staaff & Gustaf som Staaff inte ansåg sig ha någon skuld till utan skyllde på Gustafs rådgivare. Ohlmarks citerade också Axel Bruswitz (1951) analys av bondetåget som visserligen ej planerats av Gustaf, men välkommet & Elis Håstads kritik i Svensk Tidskrift (1947) av Staaffs agerande & orealistiska tro på den eviga freden.
- Jörgen Weibull (1991) citerade prins Carls (1931) & sin egen (1960) kritik av Gustafs tendens till oförankrade initiativ.
- 1995 publicerade Lars Elgklou en andra biografi, där han utöver sina gamla uppgifter citerade Carl Fleetwood (1968) om Gustafs otroliga halstarrighet i trängda situationer, Thorsten Nothins (1955) åsikter om att Staaffs ohyfsade uppträdande var avsiktligt och Hugo Hamilton att Gustaf under press betedde sig synnerligen nervöst & oöverlagt utan att bry sig om konsekvenserna.
- Staffan Skott (1996) uttryckte sig nedsättande på en mängd olika sätt men få av dem var dokumenterade. Gustaf var opretantiös, loj, hygglig, brusade upp när någon sade honom emot & var en nolla. Han citerar Hugo Hamilton (1955) m fl: “Det är ett bedrövligt liv han för den gode kungen. Att lägga puzzle, slanta gäddor och spela bridge till mellan 1-2 på natten dag ut och dag in är dock ej ett liv för en kung”. Gustaf var även nervös, självömkande & prestigefylld, hade många hysteriska utbrott och drev sina rådgivare till förtvivlans brant med sin lättja, nonchalans och bristande faktakunskaper.
- Lars Lagerqvist (1997) klagade över bristen på källor. Enligt oklar källa hade Gustaf ett behärskat omdöme, men svårt dra jämnt med Staaff.
- Gustaf von Platen (2002) citerar Fredrik Wachmeister (Steyern 1965) “Det är inte så roligt att gå upp till kungen och tala med honom om något. Han visar öppet sin leda vid allt tal om regeringsfrågor. Han hör inte en gång på. I statsrådet sitter han slö – ibland sover han. Staaff beskylls för att konungen skriver under handlingar, som han ogillat. Men varför tar ej konungen reda på vad han skriver under? I stället sitter kungen uppe en stor del av natten och spelar kort. Det tar han som ett arbete som dagligen måste ske. Numera börjar aftonen med att lägga ”puzzles”, i vilket nöje hela hovet väntas taga del. Följden av detta nattsudd för denne klene man är att han ingenting orkar om dagarna. Regeringshandlingarna rör han ej ja, han låter ej ens få dem tillskickade för syns skull.” – ”Gustaf hade ett ofta dokumenterat behov [ökänd

källa] av att grunna på en fråga, skjuta upp avgörandet och sova på saken.” – ”Kungen regerade över Sverige, men över kungen regerade Victoria”.

- Bengt Liljegren (2004) är allmänt nedlåtande: Förutom ett stort jaktintresse gjorde Gustaf V sig bemärkt som en passionerad, om än inte särskilt framstående, tennisspelare under namnet Mr G.
- Lars O Lagerqvist & Nils Åberg (2004) är kortfattade: Gustaf avstod från kröningen, var den siste kung som utövat något personligt inflytande i politiken, accepterade 1917 parlamentarismen & verkade ivrigt för neutraliteten under båda världskrigen. Hans längd var 192 cm & han satt länge på tronen
- Stig Hadenius (2007) fortsätter den Gustaf-kritiska trenden med att citera Wachtmeister (Steyern 1965) & Bruswitz (1951) ”Enligt mytologin kring bondetåget var det en plötsligt uppflammande vrede från folkdjupen som fick bönderna att resa till kungen och uttrycka sin mening. Men vi vet att marken var väl förberedd. Starka krafter arbetade mot den sittande regeringen och det gällde inte bara försvaret utan Sveriges politiska framtid. På högersidan var rysskräcken ett faktum och en stark rädsla fanns för att försvaret var otillräckligt. Kungamaktens ställning var hotad, och arbetarklassen var på frammarsch.”
- Herman Lindqvist (2010): Gustaf V blev Sveriges längsta (192 cm) och äldsta kung (nittiotvå år). Han satt också längre på tronen än någon kung sedan medeltiden (nästan fyrtiotre år). Lindqvist citerar Hugo Hamilton (1955) & Skott (1996) “Gustaf var nervös och prestigefylld och kunde, som så många andra kungar i släkten före och efter honom, få hysteriska utbrott. Hans slöhet och nonchalans drev rådgivarna till förtvivlan.”
- Arne Norlin (2015) bedömer Gustaf som obegåvad, obeslutsam och osäker. Han citerar Skott (1996) att om Gustaf inte hade haft turen att bli kung skulle han ha varit “komplett okänd (utom möjligen av sedlighetsroteln)”. Efter 1917 började Gustaf V bli gammal. Och ju äldre han blev, desto mindre orkade han protestera mot tidens gång och desto mer vande sig folk vid att han fanns.

Min egen bedömning är att biografierna & krönikorna i alltför hög grad är baserade på forskningen om författningskrisen & på partiska källor. De som hade erfarenhet av Gustaf före & efter 1918 bedömde honom helt annorlunda som person. En senare tids försök att skriva Gustafs biografi genom att saxa ihop versionerna slutar mestadels i total förvirring.